

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ – ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Υπό κ. ΑΡ. ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΥ, Ἀρχιτέκτονος

Τι εἶναι Πολεοδομία

Θὰ προσπαθήσω, μὲ τις κατὰ τὸ δυνατόν λιγώτερο τυπικὲς διατυπώσεις καὶ ὀρισμούς, μὲ λίγες γενικὲς τοποθετήσεις, νὰ δώσω μίαν ἀναλυτικὴ εἰκόνα γιὰ τὸ τι ἐννοοῦμε ὅταν λέμε: Πολεοδομία.

Κατ' ἀρχὴν μποροῦμε νὰ ὀρίσουμε τὴν πολεοδομία σὰν μίαν *ἐπιστημονικὴ ἐποπτεία τῆς δομῆς τῶν πόλεων*. Ἀναλυτικώτερα, ἡ πολεοδομία ἔχει ὡς ἀντικείμενο τὴν ἔρευνα τῆς ἐσωτερικῆς δομῆς τῶν πόλεων, τῆς ὑφῆς τῶν πόλεων. Καὶ ὅταν τὸν ἀναλυτικὸ τῆς χώρου διαδέχεται ὁ συνθετικὸς χώρος, τότε προορισμὸς τῆς πολεοδομίας εἶναι *ἡ ὀρθὴ δόμηση τῶν πόλεων*.

Ἡ δόμηση τῆς πόλεως πρέπει νὰ εἶναι ἐπακόλουθο ἐπιστημονικῆς τοποθετήσεως καὶ θὰ εἶναι αὐτὴ ἱκανοποιητικὴ στὸ μέτρο ποῦ ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος καὶ δεοντολογικὴ νομοτυπία ἐφαρμοσθοῦν ἐκ τοῦ ὅλου πρὸς τὸ μέρος καὶ εἰς ὅλες τὶς μορφές τοῦ ἔργου καὶ εἰς τὰ τμήματα τοῦ τμήματος τοῦ ἔργου τοῦ ὁποίου οἱ κοινωνικὲς, οἰκονομικὲς καὶ τεχνικὲς προϋποθέσεις παραμένουν ἀκαταλύτως συνήρμοσμένες εἰς τὸ μέρος καὶ εἰς τὸ ὅλον.

Ἀντίθετα πάλι, κάθε ἐπιφαλῆς καὶ ἐκ τυχαιῶν συνθηκῶν ἀπορρέουσα δράση, ἀντίνομος, μὴ ταυτιζομένη μὲ τὴν *ὀρθὴ Πολεοδομικὴ Πράξη*, ἀποτελεῖ ἕνα φαινόμενο ποῦ θὰ ἀπασχολήσῃ τὴν ἀνάλυσή μας. Ὅπως καὶ στὴν γενικώτερη μελέτη τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, ἡ ἀντίνομος αὐτὴ δράση ἀποτελεῖ, ἐκ τῆς ποσότητός της ἢ τῆς πρωτογενούς ἢ δευτερογενούς σημασίας της, ἕνα στατιστικὸ δεδομένο, ἕνα φορέα γεγονότων ἢ μίαν ἐρμηνεϊὰ σχέσεων, ἢ καὶ ὅλα—ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν μέθοδο ἢ τὴν σκοπιὰ ἢ τὸ περίγραμμα τῆς ἐρεύνης μας.

Ἡ προσέγγιση εἰς τὸ Πολεοδομικὸ θέμα

Ἡ τοποθέτηση καὶ διερεύνηση ἑνὸς θέματος δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἐπιστημονικὴ ἂν δὲν στηρίζεται σὲ ἀντικειμενικὰ δεδομένα.

Ποιὰ θὰ ἦταν ἡ ἀντικειμενικὴ προσέγγιση γιὰ τὴν πολεοδομικὴ ἔρευνα; εἶναι δυνατὴ; καὶ σὲ ποιὲς ἀρχές θὰ μποροῦμε νὰ τὴν στηρίξουμε; Νομίζω πῶς ἡ ἀ π r i o r i δ ε ο ν τ ο λ ο γ ι κ ῆ τοποθέτηση εἶναι δύσκολη.

Ὅπως στὴν φιλοσοφία ἢ στὴν κοινωνιολογία, ἔτσι καὶ στὴν πολεοδομία, ἡ δημιουργία ἐνιαίου κριτηρίου εἶναι δυσχερὴς καὶ ἡ συναρμόνιση μεταξὺ ὑποκειμένων καὶ ὁμάδος καθὼς καὶ μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων ἢ τάξεων δύσκολη ἂν ὄχι ἀδύνατη ὡς πρὸς τὸ πολεοδομικὸ κριτήριον. Διαφορετικὰ κριτήρια λοιπὸν συνυπάρχουν ὡς πρὸς τὸ αὐτὸ πρόβλημα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἕνα θὰ ἐκφράζῃ τὴν *μέση ἐπίσημη ἀντίληψη* (ἀντίληψη Κρα-

τική ή της ιθιούσης τάξεως) και ένα άλλο την *ιστορική αντίληψη*, αν σαν τέτοια δεχθούμε την έκφραση του έν εξέλιξει ιστορικού χώρου, δηλαδή, σέ απλούστερη έκφραση, τὰ κριτήρια τὰ προκύπτοντα από την προϋπόθεση άνακατατάξεως λόγω τών τεχνικοκοινωνικών εξελίξεων, και τὰ όποία σέ κάθε ιστορική περίοδο χαρακτηρίζουν τὸ *δυναμικό περιβλήμα* της, όσο τὸ στατικό περιβλήμα της χαρακτηρίζεται από τὰ *μέσα επίσημα κριτήρια*.

Βάση γιά τόν σχηματισμό κριτηρίων, κατά τὸ δυνατόν και κατά ιστορική αντίληψη αντικειμενικών, είναι γιά τήν πολεοδομική ανάλυση και σύνθεση ή κατά τὸ δυνατόν καλλίτερη γνώση και εφαρμογή άλλων έπιστημονικών δεδομένων, άφ' ενός τών τεχνικών έπιστημών, στις όποιες θά περιλάβουμε και τις οικονομικές έπιστήμες, άφ' έτέρου δέ τών φυσικών έπιστημών, άνάμεσα στις όποιες άπλώς θά αναφέρουμε τήν γεωλογία, μετεωρολογία, ύγιεινή, βιολογία, άλλα και τις ήθικές έπιστήμες, εις τήν εύρύτερή τους έννοια, φιλοσοφία, ήθική, αισθητική· και, γιά νά τελειώσουμε, τήν ιστορία ως έπιστήμη συγκριτική και κριτική ιδιαίτερα χρήσιμη στην Πολεοδομία.

Ή Πολεοδομία είναι λοιπόν ή πλαισιούμενη από τὸ σύνολον τών έπιστημονικών γνώσεων αντιμετώπιση του φαινομένου του *πολεοδομικού γίγνεσθαι*, όχι άπλώς σαν αναλυτική και έπεξηγηματική τών νόμων δομείσεως και εξέλιξεως μεθοδολογία, άλλα κυρίως σαν έπιστήμη βελτιώσεως, όργανώσεως, ανάπτυξεως, *ουσιαστικά δημιουργική και αναδημιουργική έπισημη τών πόλεων και έν γένει του κοινωνικού χώρου*.

Ή Ίστορία τών Πόλεων είναι ή ιστορία του Κοινωνικού γίγνεσθαι

Ή μορφολογική εξέλιξη τών πόλεων άπεικονίζει τήν συνεχή σχέση τών ανθρώπων προς τὸ φυσικό περιβάλλον και τούς φυσικούς νόμους άφ' ενός, και άφ' έτέρου τις μεταξύ τών ανθρώπων σχέσεις, τήν όργανική κοινωνική τους συμβίωση. Ή κοινωνική συμβίωση αρχίζει μετά από τήν ένστικτώδη σύμπτυξη τής αγέλης, αρχίζει από τήν στιγμή που εισέρχεται τὸ νόημα τής συνεργασίας, τής συνεννόησεως μεταξύ τών μελών τής ομάδας και ταυτοχρόνως δημιουργείται διαφορισμός ίκανοτήτων, επαγγελμάτων, σκοπών, γιά τήν καλύτερη ανάπτυξη και έξυπηρέτηση του κοινωνικού όλου.

Ή πόλη αρχίζει *νά υφίσταται σαν έννοια* και υλικά σαν μορφή, όταν ή οικονομική ανάπτυξη τής Κοινωνικής ομάδας και ή κοινωνική της εξέλιξη έπιτρέψουν τήν ύπαρξη ενός έλέγχου, μιās κατά τὸ μάλλον όργανωμένης έμπειρίας, και τήν μετατροπή ποσοτικών μεγεθών σέ ποιοτικά.

Δηλαδή *Πόλη* είναι, άσχετα προς τὸ μέγεθός της, ή όργανωμένη τοποθεσία γιά τήν διαβίωση όργανωμένης κοινωνικής ομάδας, κατοικημένη (κατασκευαστικά, αρχιτεκτονικά) τοποθεσία, όπου, έκτός από τις υλικές λειτουργίες (έννοω τις πρωτόγονα υλικές), αναπτύσσονται και άλλα φαινόμενα που μπορούμε νά άποκαλέσωμε κοινωνικά ή πνευματικά: δίκαιο, άλληλεγγύη

αυταπάρνηση, παραδόσεις (μυθολογία, θρύλοι, ιστορικά) και τέλος οί τέχνες.

Αυτή ή εικόνα τής πόλης ποιότητας και όχι ποσότητας, τής πόλης που τήν συνιστοῦν θεσμοί κατά πρώτο λόγο και δευτερευόντως τὰ οικοδομικά και άλλα κατασκευαστικά μέρη, δέν θά πρέπει νά κινήση δυσπιστία ή αντιρρήσεις σάν μια ιδεαλιστική άποψη χωρίς βαθύτερη σημασία: αντίθετα είναι ουσιαστική και θά τήν διαπιστώσουμε σάν μια από τις σταθερές έκδηλώσεις και νόμους στήν πολεοδομική διάρθρωση και στήν πολεοδομική εξέλιξη. Αυτή ή κοινωνική διάρθρωση τών έννοιών τής πόλης προϋποτίθεται και στο μέτρο που είναι αναπτυγμένη και επιτυχής είναι προϋπόθεση ίσοροπίας και εξέλιξης. Σάν παράδειγμα σās αναφέρω τήν αντίληψη για πόλη στήν αρχαία Ελλάδα.

«Η πόλις είναι πριν άπ' όλα μια ήθική ένότητα, ή όποία μπορεί (όπως θά δοῦμε στους Μηδικούς πολέμους) νά επιζήση τής ύλικής της καταστροφής, και τής όποίας ή ένότητα (τό διαρκές) έχει για σύμβολο τό «Πρυτανείο», τόν οίκο τών πρώτων (τών έκλεκτῶν) τής Πολιτείας, όπου καίει ή ίερή φωτιά που πρέπει νά μένη άσβηστη και οί ναοί εις τούς όποίους μένουν οί θεοί, οί προστάτες τής πόλης. Αυτή ή ένότητα έχει για βάση της, όχι μόνο τήν κοινή καταγωγή, αλλά επίσης τούς κοινούς Νόμους, τήν κοινή Θρησκεία και γλώσσα και τήν όμοιότητα τών εθίμων.

Θά μπορούσα νά σās παρουσιάσω άτελείωτα παραδείγματα που νά αναπτύσσουν τήν μορφή και τό νόημα πόλεων κάθε εποχής και κάθε χώρας. Άξίζει νά σκεφθοῦμε με τι προσοχή γινότανε ή ίδρυση μιās πόλης, πόση άξία έδιναν οί Έλληνες, οί Έτροῦσκοί, οί Ρωμαίοι και άλλοι λαοί, στήν έκλογή τής θέσης, για τήν όποία ή σωστή επιλογή, ή σωστή διάταξη (σύμφωνα με τις επικρατοῦσες αντιλήψεις και μέσα), ή σωστή διανομή μεταξύ πολιτείας και πολιτῶν ή μεταξύ τών ιδίων τών πολιτῶν ή μεταξύ εργασίας και κατοικίας, οί χώροι λατρείας, οί χώροι σωματικῆς άγωγῆς κ.λ. απαιτοῦσαν όχι μόνο τήν πείρα, τήν άξία και τήν άφιλοκερδή άφοσίωση σοφῶν άρχηγῶν, αλλά και τήν τήρηση ιερῶν κανόνων (δηλαδή μακρῆς έμπειρίας συμπεκνωμένης σε συμβολικές άρχές) και τήν επίκληση μαντειῶν και οίωνῶν, δηλαδή τή βαθύτερη ένατένιση και τήν τήρηση από τούς πολίτες τών κανόνων για νά δημιουργηθοῦν οί προϋποθέσεις επιβίωσης, ανάπτυξης και επιτυχίας στήν καινούργια πολιτεία.

Φυσικά, άν κοντά στις άρχές αυτές μπορούμε νά δοῦμε όλο αυτό τό φαινόμενο τής άθετήσεως τών κανόνων από αίτίες διάφορες, άνάγκες, ή κερδοσκοπικές πλεονεξίες, αυτό είναι άλλο θέμα που άφορᾷ τήν ίδια ιστορία τών κοινωνιῶν, τήν ιστορική εξέλιξη τών πόλεων.

Αυτό που άξίζει για τήν συγκεκριμένη αυτή εργασία νά προβάλλουμε είναι, ότι ή ιστορική εξέταση τών πόλεων μαρτυρεί τήν (άσχετα με τήν περίπτωση άν ή πόλη αναπτύσσεται γύρω από ένα άρχικό αυθόρμητο πυρήνα ή δημιουργείται από μία σχεδιασμένη άπόφαση άλλης οργανωμένης πολιτείας ή κράτους) άπόλυτη εξάρτησή της από τούς *ισχύοντας θεσμούς, τόν*

ήθικὸ καὶ ἐθιμικὸ χῶρο καὶ ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ διάρθρωση, *τὸν κοινωνικὸ χῶρο*.

Ἀπὸ τὰ ὅσα σύντομα ἐξετέθησαν, μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε, πὼς ἡ Πολεοδομικὴ ἐπιστὴμὴ εἶναι μίᾳ Ἀνθρωπιστικὴ ἐπιστὴμὴ καὶ ὄχι μίᾳ στενὰ Τεχνικὴ ἐπιστὴμὴ πού ἀσχολεῖται μὲ τὴν ρυμοτομία, οἰκοδομικοὺς κανονισμοὺς στενῆς καὶ στατικῆς ἀντιλήψεως καὶ πού συχνὰ κατατρίβεται σὲ ἀνούσια ἐπιτηδευμένη μορφολογία. Τὸ ἔργο τῆς ἀφορᾷ σαφῶς τὴν ὀργάνωση τοῦ χώρου, οἰκονομικοτεχνικά, στὸ πλαίσιο αὐστηρὰ καὶ μόνον τῶν Ἀνθρωπιστικῶν Ἐπιστημῶν.

Ἡ Πολεοδομία ἔχει τὴν ἡλικία τῆς Κοινωνίας

Πολλὲς φορές ἀκοῦμε ἢ διαβάζουμε γιὰ τὴν πολεοδομία πὼς εἶναι μίᾳ νέα ἐπιστὴμη.

Ἄν ἐπιστὴμὴ δεχθοῦμε τὴν ἐποπτεία μέσω συγκεντρώσεως γνώσεων, τότε θὰ παραδεχθοῦμε πὼς, ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνίας καὶ στὸν βαθμὸ τῆς κατακτῆσεως ἀπὸ αὐτὴν τοῦ ἐλέγχου τῶν ἰδίων τῆς προβλημάτων, ἢ οἰκισῆς τῆς, ἢ πολεοδομικῆ τῆς ὀργάνωση στηρίζεται ἀκριβῶς σὲ μίᾳ ἐποπτεία σὲ μίᾳ ὀργανωμένη ἐμπειρία, ἥτοι σὲ ἐπιστὴμη. Θὰ ἦταν τραγικὴ ἀφέλεια νὰ θεωροῦμε αὐτὰ τὰ μεγαλουργήματα ὄλων τῶν ἐποχῶν ὡς ἐπιτεύγματα συμπτώσεων ἢ διαδοχικῶν προσθηκῶν χωρὶς γνώση, πρόβλεψη καὶ ὑποταγὴ σὲ κάποιο «δέον» πού ἀπετέλει τὴν σύνθεση τῶν ἰδεῶν, τῶν δυνατοτήτων καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐποχῆς.

Ὅσο ἡ ἐπιστὴμὴ τῆς ἀρχαιολογίας προχωρεῖ καὶ στὸ μέτρο πού ἐπέτυχε νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ εἴτε γεγονότα ἱστορικὰ ἢ τεκμήρια πού νὰ μποροῦν νὰ τροποποιήσουν τὶς ἀπόψεις μας, σὲ σχέση μὲ ἄλλα προβλήματα γύρω σὲ παλαιότερους πολιτισμοὺς καὶ κοινωνίες, τόσο σταθερότερα μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξουμε πὼς καὶ στὴν νεολιθικὴ ἀκόμα ἐποχὴ ἡ ὀργάνωση τῶν οἰκισμῶν ἔφερε σαφῆ δείγματα ὀργανώσεως, ἐμπειρίας καὶ συγκροτήσεως. Πόσο περισσότερο μποροῦμε νὰ ἀναγνωρίσουμε σὲ περιόδους ἱστορικῆς τὴν ἐξαιρετικὴ σημασία πού εἶχε ἡ πολεοδομία, στὴν ὁποία μποροῦμε νὰ βροῦμε ἀκριβῶς τὴν συνισταμένη τῶν ἐπιστημῶν, τὴν κύρια ἐφαρμογὴ τῶν ἐπιστημῶν τῆς ἐποχῆς καὶ πὶὸ συγκεκριμένα τῆς γεωμετρίας, προωθημένης κάποτε ὡς τὶς ὑστατες μεταφυσικῆς τῆς ἐξάρσεις. Ὅλοι οἱ πολιτισμοὶ δὲν εἶναι ὅμοια μεγάλοι, ὅλες οἱ ἐποχὲς δὲν ἔχουν τὴν ἴδια ἔνταση καὶ τὰ ἴδια ἀποτελέσματα σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ὀρθὴ ἐπίλυση τῶν πολεοδομικῶν ὄρων· ἐν τούτοις οἱ σχέσεις εἶναι ἄμεσες, ἔντονες καὶ ἡ ἔκφρασή τους χαρακτηριστικὴ, σαφῆς καὶ συχνὰ μεγαλειώδης.

Οἱ Πολιτεῖες ἦταν πολιτεῖες θεσμῶν. Οἱ θεσμοὶ ἐχαρακτήριζαν ἐπεξεργασία πολιτισμῶν, ἐκφράσεις ἐπεξεργασμένων κοινωνικά, ἠθελημένων φυλετικὰ πεπρωμένων.

Τελικὰ ἡ ἀποψὴ μας εἶναι, πὼς ἱστορικὰ οἱ πόλεις πολεοδομοῦνται ἄμεσα, ἔντονα καὶ πρωταρχικά. Ἡ πολεοδομία ἔτσι ταυτίζεται μὲ τὸ ἄμεσο κοι-

νωνικό γίνεσθαι, και όλες οι παραβάσεις, οι εξαρθρώσεις και εξαθλιώσεις δεν έχουν καθόλου τον χαρακτήρα του αμορφισμού που γίνεται συστηματικός κίνδυνος της πολεοδομίας μόνον από τον 19ον αιώνα και δώθε, δηλαδή ουσιαστικά, μόνον από την ανάπτυξη του μηχανιστικού αστικού κόσμου. Από τότε ή πολεοδομία μετακινείται, από την γόνιμη θέση της πείρας ή των βασικών θεσμών, στην μορφή της ουτοπιστικής θεωρίας, θέση που ιστορικά συμπίπτει με όλην την ξαρση των ανθρωπιστικών και επαναστατικών ιδεών του τέλους του 18ου και 19ου αιώνα. Στα τέλη του 19ου αιώνα και κυρίως στον 20όν, ή πολεοδομία γίνεται μία έπιστήμη θεραπείας, γίνεται μία ύπηρεσία δημοτικών ή κυβερνητικών αρχών, αδύνατη να αναλάβη δημιουργική θέση, αν εξαιρέση κανείς ελάχιστες περιπτώσεις που δεν μπορούν να μετατρέψουν καθόλου την εν γένει μορφή του προβλήματος. Ταυτόχρονα πρέπει να σημειώσουμε πως από το 19ο αιώνα ως τώρα, αδιάκοπα αλλά και με αύξηση της έντάσεως από την αρχή του 20ού αιώνα, ή ανθρωπότητα γνωρίζει την μεγαλύτερη πολεοδόμηση της ιστορίας. Η ποσοτική σημασία του φαινομένου ξεπερνάει και τις μεγαλύτερες αιχμές στην ιστορία της πολεοδομίας. Έν τούτοις ή ποιοτική σημασία είναι χαμηλή και κυρίως για πρώτη φορά ή πολεοδομική μεταλλαγή αποτελεί όχι μόνο τον τρόπο απορροφήσεως του έθνοοικονομικού δυναμικού, αλλά ξεπερνώντας αυτά τα όρια του δυνατού λάθους δημιουργεί τόσο σημαντικά γεγονότα, ώστε να καθορίζεται πλέον σαν μια κεντρική και πρωτογενής πηγή σημαντικών οικονομικών και κοινωνικών γεγονότων.

Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Πριν περάσουμε στην εξέταση των προβλημάτων των πόλεων, θα κάνω μία σύντομη τοποθέτηση των μεταβολών που υπέστη ο κόσμος στην τελευταία του περίοδο, αυτήν που ακριβώς ονομάζουμε σύγχρονη ή μηχανιστική ή περίοδο του τεχνικού πολιτισμού, με τα ακόλουθα χαρακτηριστικά.

1ο Χαρακτηριστικό είναι ή ταυτόχρονη ανάπτυξη επιστημών, τεχνικής προόδου και οικονομικών, σ' ένα μεγάλο μέρος του κόσμου παράλληλα και σύγχρονα στην ιστορική έννοια. Η σημασία αυτού του γεγονότος είναι κατά τόσο μεγαλύτερη καθ' όσο την αποδεικνύει ή συνεχής μέχρι σήμερα εξάπλωση αυτής της παραλλήλου και συγχρόνου εξελίξεως, σχεδόν σε όλες τις Ήπειρους και σχεδόν σ' όλες τις χώρες. Την ταυτόχρονη ανάπτυξη δεν μπόρεσε να έμποδίσει ό έντονος ανταγωνισμός.

2ο Χαρακτηριστικό είναι ή άλματώδης τεχνική πρόοδος και ή μέσα σε σύντομο διάστημα **μεταλλαγή των βασικών όρων** της τεχνικής συχνά προτού ολοκληρωθούν σαν νόημα μέσα στον παραγωγικό—οικονομικό—κοινωνικό κύκλο, δηλαδή έχουμε μία έκδηλη ρευστότητα στα επιτεύγματα και μια έπικάλυψη διαφόρων εποχών τόσο έντονη και άκαθόριστη, ώστε μέγιστες αλλαγές να έντάσσονται σε μια σαν αναμενόμενη και συνεχή εξέλιξη:

άτμος, ηλεκτρική ενέργεια, πυρηνική ενέργεια, δὲν εἶναι μόνο τρεῖς διάφοροι κόσμοι παραγωγῆς, ἀλλὰ συγχρόνως τρεῖς ἀλληλοανταγωνιζόμενοι χώροι ὀργανώσεως, διεισδύσεων καὶ ἐξελίξεων σὲ ὅλους τοὺς τομείς τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς ζωῆς. Μερικὲς ἡμερομηνίες ἀρκοῦν γιὰ νὰ ἐκφράσουν ὅλον αὐτὸν τὸν καλ-
πασμὸ πρὸς τὰ ἔμπρός :

1767 Μηχανὴ Watt	1884 Ἀλουμίνιο
1785 Ἀτμοκίνητα Νηματουργεῖα	1892 Ἀσετυλίνη
1801 Ἀτμόπλοιο	1898 Μηχανὴ Diesel
1825 Ἀτμομηχανὴ (σιδηρόδρομος)	1898 Ράδιον (Curie)
1832 Ὑδραυλικὴ τουρμπίνα	1902 Ἀεροπλάνο
1859 Ἐξαγωγή πετρελαίου	1903 Ραδιοηλέφωνο
1876 Τηλέφωνον Bell	1906 Συνθετικὰ πλαστικὰ
1879 Ἡλεκτρικὸς σιδηρόδρομος	1945 Ἀτομικὴ βόμβα
1882 Ἡλεκτροπαραγωγὸς σταθμὸς.	

3ο Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὁ μεγάλος ἀριθμὸς ποὺ δημιουργεῖ τόσο σημαν-
τικὰ προβλήματα ὅταν ἡ ὑπαρξή του δὲν ἀποτελέσῃ—ὅπως καὶ δὲν ἀποτέ-
λεσε—ἀντικείμενο μελέτης οὐσιαστικῆς καὶ ὄχι ἀριθμητικῆς ἀναλογίας (νὰ ση-
μειώσουμε τὴν σημασίαν τῆς κακῆς ἐρμηνείας τῶν στατιστικῶν).

Συγκεκριμένα, ὁ πληθυσμὸς τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ 175 ἑκατ. κατὰ τὴς
ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα, ὑπερβαίνει τώρα τὰ 550 ἑκατ., παρὰ τὴν τεράστια
μετανάστευση καὶ τὴς ἑκατόμβες τῶν πολέμων, τῶν πογκρόμ, τῆς τρομοκρα-
τίας καὶ τῶν ἐπαναστάσεων.

Ὅσο γιὰ τὴν παραγωγὴ ἐνεργείας, μετᾶλλων, πλαστικῶν ὑλῶν κ.λ.,
οἱ συγκρίσεις δὲν ἔχουν θέση μεταξὺ αἰῶνων (ὡς ἀδύνατες) ἀλλὰ μεταξὺ
δεκαετηρίδων. Ἔτσι, 260.000 τόννοι ἀλουμινίου τοῦ 1923, 540.000 τοῦ
1938, 1.120.000 τοῦ 1948 μᾶς δίνουν μιὰ γεωμετρικὴ πρόοδο στὴν
αὐξηση κατὰ δεκαετηρίδα, ἐνῶ οἱ πλαστικὲς ὑλές, τῶν ὁποίων οἱ συνθέσεις
μετριοῦνται σὲ χιλιάδες, ἔχουν παγκόσμια ἐτήσια παραγωγὴ περισσότερο
ἀπὸ 1.500.000 τόννους, μὲ ὑπερπενταπλασιασμὸ σὲ μιὰ εἰκοσαετία.

**4ο Χαρακτηριστικὸ εἶναι ἡ βαθεὶά κοινωνικὴ μεταβολὴ σ' ὅλον
τὸν κόσμον**—ἀσχετα ἀπὸ τὴν μὴ ὀλοκλήρωσή της ἀκόμα—ἡ ὁποία ἐκφρά-
ζεται μὲ τὴν ἀπαίτηση συμμετοχῆς ὀλοένα καὶ μεγαλυτέρων μαζῶν στὰ ὑλι-
κὰ ἀγαθὰ (ἐν μέρει καὶ στὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ, μὀρφωση, τέχνες). Ἀξίζει νὰ
προσέξει κανεὶς τὴν κατὰ κάποιον τρόπο ἀπαίτηση συγκυριαρχίας στὰ ὑλικά
ἀγαθὰ καὶ τὴν ἐξ αἰτίας ἐσφαλμένων κοινωνικῶν ὀδηγιῶν ἐκτροπὴ συχνὰ
γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν δευτερευόντων τομέων ἀναγκῶν, ἐλαστικῶν ἀναγκῶ-
κῶν, σὲ βάρος οὐσιαστικῶν τομέων ἀναγκῶν.

ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ

Μέσα στὸ πλαίσιο αὐτὸ τῶν ἐξελίξεων ποιά εἶναι τὰ κύρια γνωρί-
σματα τῶν συγχρόνων πόλεων καὶ ποιά τὰ βασικὰ τους προβλήματα;
Κύριο καὶ γενικὸ γνώρισμα εἶναι ἡ *συνεχῆς μετακίνηση τοῦ πλη-*

θνυσμοῦ ἀπὸ τὴν ὑπαιθρο πρὸς τὶς πόλεις, ἀπὸ τὶς μικρὲς στὶς μεγάλες πόλεις, ἀπὸ τὶς μεγάλες πόλεις στὶς πρωτεύουσες. Πόλεις ὑπερμεγέθεις δημιουργοῦνται, στὶς περισσότερες χῶρες, σὲ ὅλες τὶς ἡπείρους. Τὸ ὑπερβολικό τους μέγεθος γίνεται πρόβλημα πολλαπλό, πού ἀφορᾷ τὴν ὀργανικότητα καὶ τῆς ἴδιας τῆς πόλης, μὰ καὶ πού δημιουργεῖ σειρά προβλημάτων σὲ εὐρεία ἀκτίνα, πέραν αὐτῆς, στὴν ἐγγύς περιοχὴ, στὴν εὐρύτερη περιοχὴ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στὴν χώρα ὁλόκληρη. Μόνον σὲ χῶρες ἐκτάκτου βιομηχανικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὅπως οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες, ἡ Γερμανία, ἡ Ἀγγλία καὶ λόγῳ γεωγραφικῆς καὶ ἱστορικῆς ἰδιομορφίας ἡ Ἰταλία, ὑπάρχουν περισσότερα κέντρα ἔλξεως. Στὴν Γαλλία ἀκόμη, τὸ Παρίσι ἀκτινοβολεῖ τὴν ἐπίδρασή του, πολιτικά, οἰκονομικά, σὲ ὅλη τὴ χώρα.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν δημογραφικῶν αὐτῶν ἀλλαγῶν εἶναι τοῦτο : α) Οἱ πόλεις δὲν εἶναι πάντα ἕτοιμες ἢ κατάλληλες γιὰ νὰ δεχθοῦν τὸν συνεχῶς αὐξανόμενο πληθυσμό. β) Οἱ περιοχὲς δὲν εἶναι εὐνοημένες—συχνὰ ζημιώνονται πολὺ ὅταν χάνουν πληθυσμό. Ἡ ἀνατροπὴ τῆς ἰσορροπίας ἐπιτείνει τὴν δημογραφικὴ ἀναστάτωση. Λόγῳ τῶν συνθηκῶν καὶ τῆς ἀνάγκης ἰσορροπίας, ἡ ὑπεροχὴ τῶν γεννήσεων χαρακτηρίζει τὴν ὑπαιθρο. Ἐνα συνεχὲς κύμα εἰσβολῆς ἀπὸ τὴν ὑπαιθρο χαρακτηρίζει τὶς πόλεις *ἓνα συνεχὲς πρόβλημα σὲ πολλοὺς τομεῖς*.

Ἡ ὀργάνωση τῶν πόλεων περιπλέκεται :

α) Ἡ τεράστια καὶ ταχεῖα αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ, β) ἡ ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας, γ) οἱ ἀνάγκες δικτύου μεταφορῶν, ἐξαιρετικῆς διασπορᾶς καὶ πυκνότητος, δ) ἡ μετατροπὴ τῆς ἀξίας τῆς γῆς σὲ σημαντικὴ, κερδοσκοπικὴ ἀξία κ.λ.π., στὶς μεγάλες πόλεις δημιούργησαν ἓνα φαινόμενο ἐξαιρετικά πολὺπλοκο. Τὸ αὐξημένο μέγεθος καὶ αἱ πολυπλοκώτερες σχέσεις τῶν συγχρόνων πόλεων εἶχαν ἀνάγκη, γιὰ νὰ μπορέσουν ν' ἀναπτυχθοῦν ὁμαλά, ἀπὸ αὐστηρότερη μορφή ὀργανώσεως τοῦ πλάνου καὶ νὰ προσαρμοσθοῦν σὲ ὀργανικώτερες λύσεις ἀπὸ τὶς προγενέστερες· ἀντίθετα στὶς σύγχρονες πόλεις πάντα τείνουν σὲ ἓνα *ἀμορφισμό*, σὲ μιὰ χαλάρωση τοῦ διαφορισμοῦ τῶν λειτουργιῶν, τῆς ὁλοκληρώσεως τῶν ἀναγκῶν καὶ στὴν πλήρη ἀδυναμία τῶν προβλέψεων.

Τὰ προβλήματα τῶν μεγαλουπόλεων ἔχουν τὴν τάση *νὰ παγιοῦνται σὲ μιὰ ἐνιαία κατεύθυνση*. Σπανίως καὶ ἀπὸ ἐξαιρετικὲς συμπτώσεις ἔχουν παλινδρομήσεις. Μόνον οὐσιαστικὲς καὶ βαθύτατες ἀλλαγὲς τῶν οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν συνθηκῶν μποροῦν νὰ δώσουν ἀνακοπὴ τῆς κινήσεως, καὶ αὐτὸ πάλι χωρὶς καμμία ἄμεση ἀλλαγὴ στὴν δυνατότητα γενικωτέρων πολεοδομικῶν ἀναδιαρθρώσεων. Οὔτε οἱ τεράστιες ἀπὸ τὸν πόλεμο καταστροφὲς καὶ ἀνακατατάξεις ὑπῆρξαν ἰκανὴ αἰτία γιὰ τὴν ἀναχαίτιση τῶν ἀντιοργανικῶν ἐξελίξεων—ἐκτὸς ἀπὸ ἀλλαγὲς σὲ μικρὴ κλίμακα (*).

* Δέν εἶναι μόνον ἡ ἀσχεδιάστη ἀνάπτυξη τῶν πόλεων πού φτάνει συχνὰ στὸν γιγαντισμὸ καὶ τερατισμὸ πού ἀποτελεῖ πρόβλημα καὶ πού οἱ συνέπειές του εἶναι ἀφορμὴ διαρ-

Σὰν παραδείγματα παραδόξων καὶ ἀντιφατικῶν ἀποτελεσμάτων πολεοδομικῶν μέτρων ἀναφέρω τὰ ἑξῆς χωρὶς σχόλια : α) Ἡ προσπάθεια ἀποσυμφορήσεως μεγαλουπόλεων ἀπὸ βιομηχανικὲς ἐγκαταστάσεις κατέληξε σὲ μεγαλύτερη αὐξηση τῶν βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων. β) Ἡ προσπάθεια δημιουργίας χιλιάδων κατοικιῶν δὲν ἐμείωσε τὸν ἀριθμὸ τῶν κακῶς στεγασμένων. γ) Ἡ ἐπιμήκυνση τῶν γραμμῶν ἀστικῶν μεταφορῶν αὐξηση τὴν πυκνότητα στὶς παρυφές καὶ δημιούργησε νέα προβλήματα συγκοινωνίας. Αὐτὰ ἀνάμεσα σὲ πλῆθος ἀντιφατικότητων ποὺ συναντοῦμε συχνὰ στὴν πολεοδομία.

Ἡ ὑπαρξη ἐλεύθερης οἰκονομίας καὶ ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία τῆς γῆς εἶναι τὰ ἰσχυρότερα ἐμπόδια γιὰ τὴν πολεοδομικὴ ἀναδιάρθρωση, ἀλλὰ καὶ ἡ σχεδιασμένη οἰκονομία ἢ καλύτερα ἡ ἐλεγχόμενη κατὰ κάποιον βαθμὸ οἰκονομία δὲν ἀπέδωσε σημαντικὰ ὠφέλη στὴν ὀργάνωση τῶν πόλεων —καὶ τοῦτο διότι ὑπῆρξε μονομερὴς καὶ ἐπιπόλαιος ὁ ἀναγκαῖος ἔλεγχος καὶ ὀργάνωσή της.

Ὅσο γιὰ τὴν ἰδιοκτησία τῆς γῆς, στὶς ἐξελιγμένες οἰκονομίες μεγάλου μέρους τῆς γῆς περιῆλθε σὲ οἰκοδομικὲς ἐταιρίες, ἀσφαλιστικὲς ἐταιρίες ἢ Τράπεζες. Φυσικὰ ἡ συνένωση τῆς ἰδιοκτησίας σὲ μεγάλη κλίμακα μὲ κερδοσκοπικὸ σκοπὸ δὲν προωρῖζετο νὰ εὐνοήσῃ τὴν πολεοδομικὴ ἀναδιοργάνωση. Νόμοι γιὰ ἀπαλλοτριώσεις, ἀδέξια ἐφαρμοσθέντες, δὲν ἔλυσαν, οὔτε κἀν ἐμείωσαν, τὴν ἔνταση τῶν προβλημάτων. Οὔτε κἀν ὅταν τμήματα τῶν πόλεων περιῆλθαν στὴν κυριότητα τῶν δήμων οἱ ὀρθὲς λύσεις ἐγίναν δυνατές. Μόνον ὅταν ἡ κυριότης τῶν δήμων ἢ τοῦ κράτους ἐγινε ἐπὶ σημαντικῶν χώρων ἢ ὀλοκληρωτικὴ, τότε μόνον οἱ ὅροι φάνηκαν εὐνοϊκοὶ γιὰ πολεοδομικὲς ἀναδιρθώσεις. Τῆ λύση αὐτὴ συναντοῦμε σὲ πολλὰ Σκανδιναβικὰ πόλεις καὶ σὲ μερικὰς Κεντροευρωπαϊκὰς, σὰν ἐν ἐξελίξει ἐπιχειρήσεις, τῶν ὁποίων γνωρίζουμε τμηματικὰς ἐπιτυχίους.

Ἡ δημιουργία πολλῶν κηπουπόλεων στὴν Εὐρώπη καὶ τὴν Ἀμερικὴ, μὲ εἰδικούς κανονισμούς ὀργάνωσης χρήσεως καὶ ἰδιοκτησίας, ἀπὸ τίς ὁποῖες πολλὰς εἶχαν λαμπρὰ ἀποτελέσματα, δὲν ἀφοροῦν τὸ πρόβλημα τῶν μεγαλουπόλεων στὴν εὐρεία του μορφή, ἀφοροῦν σὲ μικρὴ κλίμακα ἐπιβεβαιώσεις τῶν θεωριῶν καὶ πειραμάτων τῶν Ebenezer Howard καὶ Unwin καὶ ἴσως μερικὴ δικαίωση τῶν προτάσεων τῶν Οὐμανιστῶν καὶ Οὐτοπιστῶν τοῦ 19ου αἰώνα.

ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ

Συνήθως ὅλες οἱ ἀντιλήψεις γιὰ τίς πόλεις συμπίπτουν στὸ νὰ διατυπώνεται ὁ χαρακτηρισμὸς «ἄρρωστες πόλεις» ἢ «ἀκατάλληλες πόλεις» ἢ ἀσχη-

κῶν πληγῶν στὴν πολεοδομία, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀσχεδίαστη σμίκρυνση, ἡ ἀπίσχυρη πόλεων καὶ ὑπαίθρου ἀποτελεῖ πρόβλημα σοβαρὸ. Καὶ τὰ δύο φαινόμενα ἐκφράζονται μὲ ἀμορφισμὸ καὶ φυσικὰ μὲ τὰ πλεῖστα προβλήματα ποὺ γεννῶνται.

μες πόλεις». Κι' οί πιό εύνοημένοι από τους κατοίκους και οί πιό αδιάφοροι άκόμα συμφωνοϋν σ' αυτό. Η ούσία είναι πώς στις πόλεις αυτές οί συνθήκες για τήν ανάπτυξη μιᾶς σειράς εύνοϊκῶν ὄρων για τήν ύγιεινή και άνετη διαβίωση τῶν κατοίκων είναι έπισφαλεις και ὡς ἐπὶ τὸ πλεϊστον άρνητικες. Ἄκόμα είναι άρνητικες για τήν ανάπτυξη εύρυτέρων κοινωνικῶν έπιτευγμάτων. Πολλά από τὰ έλαττώματα τῶν πόλεων αὐτῶν δέν είναι άμέσως άντιληπτά αλλά διαπιστοϋνται από τις ειδικές έπιστῆμες, ὅπως π.χ. κοπώσεις, ψυχώσεις ή ὀργανικές αλλοιώσεις προκαλούμενες από τήν μείωση ήλιακῶν ακτίνων, από τους ύπερβολικούς θορύβους, από τήν κόπωση, από τήν ηλεκτρική άνταύγεια κ.λ., από τή μεταβολή τοϋ τοπικοϋ κλίματος, είναι συχνά σημαντική ὡς πρό τήν θερμοκρασία, τήν ύγρασία, τους άνέμους κ.λ. Ἐξ άλλου προκύπτουν προβλήματα κόστους δαπανῶν κατασκευῆς, δαπανῶν συντηρήσεως, μετακινήσεων άγαθῶν, άσυμφόρου δημιουργίας αντιπαραγωγικῶν αξιῶν κ.λ.π. Πλεϊστοί άλλοι λόγοι κριτικῆς ή άνησυχιῶν εύρίσκονται σέ σχέση λανθανούσης άντιλήψεως εκ μέρους τοϋ κοινωνικοϋ συνόλου, ὅπως π.χ. προβλήματα κλίματος, διαστήματος, αισθητικῆς και έν γένει πνευματικῆς έπιρροῆς ή έξυψώσεως. Τὸ μεγάλο κοινὸ άπασχολοϋν συνήθως ή έργασία, ή κατοικία, οί μεταφορές, και τὰ θεάματα, αὐτὰ κυρίως άναζητεῖ στις μεγάλες πόλεις και τὰ διεκδικεῖ. Ἄφ' έτέρου, οί κατέχοντες τις παραγωγικές δυνάμεις ζητοϋν στις μεγάλες πόλεις άφθονη προσφορά έργασίας, έντατικά δίκτυα μεταφορῶν (εις τὰ ὅποια έξακολουθοϋν νά διατηροϋν προτεραιότητα) και συγκεντρωμένη καταναλωτική δύναμη. Ἐπίσης επιδιώκουν άκτινωτές άρτηρίες συγκοινωνιῶν (σιδηροδρομικῶν, ὀδικῶν, θαλασσίων και σέ συνεχῆ αύξηση έναερίων).

Παρά τὰ βασικά εμπόδια για τήν θεραπεία, παρά τήν ούσιαστική διαταραχή τῆς πολεοδομικῆς άρμονίας, πού, ὅπως προσπάθησα νά σᾶς διατυπώσω, ὀφείλεται στήν παντελῆ έλλειψη ούσιαστικῶν «θεσμῶν πολιτείας» ή στήν έλλειψη άντικειμενικῶν δυνατοτήτων τῆς έκφράσεως στις σύγχρονες πόλεις *άρμονικῶν σχέσεων μεταξύ τῶν τεχνικῶν δυνατοτήτων και τῶν άνθρώπινων άναγκῶν* ὅπως παρουσιάζονται μετά τις πλατύτατες κοινωνικές διαφοροποιήσεις, έν τούτοις— και παρ' ὄλην τήν συχνά οϋτοπιστική εικόνα πού δίνει μιὰ τέτοια προσπάθεια—οί συνεχείς προσπάθειες δημιουργίας ίσχυρῶν ρευμάτων άντιστάσεως στήν πολεοδομική άποσάθρωση έχουν δημιουργήσει μιὰ έπεξεργασμένη θεωρία και κυρίως μιὰ άρκετή διάδοση ιδεῶν, μέ συνέπειες συχνά σημαντικές : άνασταλτικές, βελτιωμένες νομοθετήσεις ή και προγραμματισμούς έν μέρει έπιτυχεῖς. Αυτό τὸ πλέγμα ιδεῶν και μεθόδων πότε γίνεται γενικό και άφορᾶ γενικώτερες νομοθετήσεις και προγράμματα, πότε στρέφεται πρὸς ὠρισμένους και μόνον τομείς πού άφοροϋν προβλήματα εύκολώτερα νά τοποθετηθοϋν σάν επείγοντα και δυνατά.

Θά σᾶς δώσω μιὰ εικόνα αὐτῶν τῶν ιδεῶν και αὐτῶν τῶν μεθόδων σέ γενικότητα. Ἐλπίζω νά σᾶς κινηθῆ ζωηρόν ένδιαφέρον για περισσότερες άναζητήσεις, μέ βοηθήματα τόσο από τήν πολεοδομική βιβλιογραφία ή από συμμετοχή σας σέ ομάδες έρεύνης.

Ἀναλύσεις τῶν Πολεοδομικῶν Φαινομένων, Προβλέψεις τῶν ἐξελίξεων καὶ ἔλεγχος τῶν πολεοδομικῶν πραγματώσεων.

Τὸ κεφάλαιο αὐτὸ τῆς ἐργασίας ἀφορᾷ ἐκτεταμένες προσπάθειες, τόσο πολλαπλῶν ἐρευνῶν στατιστικῶν καὶ ἐποπτικῶν, ὅσο καὶ μιὰ ἀδιάκοπη προσπάθεια δημιουργίας νομοθετικῶν μέτρων γιὰ τὴν ἐπιβολὴ διαδοχικῶν φάσεων ἐγκρίσεως καὶ ἐφαρμογῆς πολεοδομικῶν κανονισμῶν, ὅπως καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐλέγχου τῶν συναλλαγῶν, τῶν κερδοσκοπικῶν μεταβολῶν καὶ ἐλέγχου τῶν ἐκ τῶν πολεοδομικῶν ἐξελίξεων προκυπτουσῶν ὑπεραξιῶν.

Οὐσιαστικά, στὶς περισσότερες χῶρες οἱ προσπάθειες αὐτὲς κατέληξαν σὲ μέτρια ἀποτελέσματα, στὰ ὁποῖα ὅμως πρέπει νὰ διαπιστώσουμε μιὰ γενικεύση στὴν συσχέτιση αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων, πρᾶγμα ποὺ ἀποτελεῖ ἓνα μεγάλο βῆμα, τουλάχιστον ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ἐρέυνης.

Ἡ Πολεοδομικὴ νομοθεσία

Στὶς περισσότερες εὐρωπαϊκὲς χῶρες, ἡ πολεοδομικὴ νομοθεσία ἐπῆρε μιὰ τυπικὴ πληρότητα ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑποχρεωτικὴ γιὰ κάθε οἰκισμὸ (πληθυσμοῦ ἄνω τῶν 5.000 κατοίκων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον), ἐκπόνηση πολεοδομικοῦ σχεδίου μετὰ τοῦ σχετικοῦ κανονισμοῦ, τῶν δύο αὐτῶν ἀποτελούντων ἀναγκαῖο κανόνα διατυπωμένο σὲ νόμο γιὰ τὴν ἀνέγερση, γιὰ τὴν ἀναδιάρθρωση καὶ ἐν γένει διατήρηση καὶ βελτίωση τῶν οἰκισμῶν.

Ἡ Νομοθεσία αὐτὴ ἰσχύει στὶς περισσότερες χῶρες τῆς Εὐρώπης καὶ ἐν μέρει στὶς εὐρωπαϊκῆς ἐπιρροῆς χῶρες ἢ πόλεις. Στὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες τὸ φαινόμενο τῆς ὀργάνωσης ἔχει μιὰ ἰδιομορφία, τὴν συχνὴ συνύπαρξη κρατικῶν ὀργανισμῶν καὶ ἰδιωτικῶν ὀργανισμῶν γιὰ τὴν πολεοδομικὴ ἀναδιοργάνωση, χωρὶς αὐτὴ νὰ ἀποτελῆ μόνον ἀκατόρθωτη καὶ πλατωνικὴ πολιτικὴ ἢ πολυέξοδη κρατικὴ ἐπιβάρυνση, ἀλλὰ συχνὰ ἐπικερδῆ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρηση στὰ πλαίσια γενικῶν καὶ κάποτε ἀκαθορίστων κρατικῶν ἀπόψεων. Ἐπίσης ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ, χωρὶς ὅμως πληρέστερη συνέπεια, πολεοδομικὴ ἀνάπτυξη μὲ συχνὰ τολμηρὲς νέες μερικώτερες ἢ γενικώτερες πολεοδομῆσεις σὲ χῶρες τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς.

Ὅλα τὰ στάδια τῆς μελέτης καὶ νομοθετικῆς κατοχύρωσης τῶν πολεοδομικῶν σχεδίων κάτω ἀπὸ συνθήκες δημοκρατικῶν διακυβερνήσεων προβλέπονται, ὅπως ἐπίσης διαδικασίες καὶ προϋποθέσεις συμμετοχῆς τῶν συμβουλευτικῶν ἢ ἀρμοδίων ὑπηρεσιῶν ἢ ἰδιωτικῶν πρωτοβουλιῶν, καθὼς καὶ ὅλα τὰ μέσα γιὰ τὴν υπεράσπιση γνωμῶν ἢ συμφερόντων. Κατὰ τὰ στάδια τῶν ἐξετάσεων καὶ τῶν φάσεων τοῦ σχεδίου, ἓνας ἀριθμὸς διατάξεων προβλέπουν δεσμεύσεις καὶ καθοδηγήσεις, γιὰ νὰ μὴ καθίσταται ἓνα σχέδιο ἀνεφάρμοστο ἀπὸ τὶς κατὰ τὴ διάρκεια τῆς, μὲ εὐρύτερη ἐξέταση, ἐκπονήσεώς του ἐξελίξεις.

Ἱστορικὰ καὶ φυσικὰ μνημεῖα

Μιὰ ἀπὸ τὶς αὐστηρότερες μορφὲς τῆς νομοθεσίας ἀφορᾷ, σὲ μιὰ σειρά

ἀπό χώρες, τὴν διαφύλαξη τῶν ἱστορικῶν μνημείων, καθὼς καὶ ἱστορικῶν τοπιῶν καὶ φυσικῶν καλλονῶν. Εἶναι δύσκολο νὰ περιγράψω, στὰ πλαίσια τῆς μικρῆς αὐτῆς μελέτης, εἴτε τὸ περιεχόμενο αὐτῆς τῆς προστασίας, εἴτε τοὺς τρόπους. Εἶναι τόσο σαφές πὼς χαρακτηρίζει τὸν βαθμὸ πολιτισμοῦ μιᾶς χώρας ἢ προσπάθεια γιὰ τὴν προφύλαξη ὅλων αὐτῶν τῶν μνημείων καὶ τῶν ἀξιῶν, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ συλλάβουμε πόσο ποικίλλει ἡ καταγραφή, ἡ ἀντίληψη καὶ ἡ κατοχύρωσή τους. Εἶναι φανερὸ ἀκόμη, πὼς ἡ ἐποχὴ ποὺ ζοῦμε ἔχει ἀσαφῆ ἱστορικὴ συνείδηση, στὴν πνευματικὴ τῆς ὁμῶς elite, εἴτε ἀπὸ ἐπιστημονικὴ σκοπιμότητα ἢ ἀπὸ αἰσθητικὸ ποιοτισμὸ, δόθηκε τὸ προνόμιο τῶν ἀγώνων γιὰ τὴν κατοχύρωση τῶν μνημείων, χωρὶς ὁμῶς νὰ προλάβῃ μιὰ ἐκατόμβη καταστροφῶν μικρότερης ἢ μεγαλύτερης σημασίας.

Ἐδῶ θέλω νὰ σᾶς κινήσω τὴν προσοχὴ σὲ δύο πράγματα σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτό. Τὸ ἓνα ἀφορᾷ τὴν σημασία ποὺ δόθηκε στὴν διαφύλαξη τῶν μνημείων στὴ Σοβιετικὴ Ἐνωση καὶ στὶς Ἐνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς. Στὴν Σοβιετικὴ Ἐνωση, πλούσια σὲ μνημεῖα διαφόρων ἐποχῶν, ἓνα τελείως νέο καθεστῶς προφυλάσσει καὶ μελετᾷ ἐπισταμένως τὰ μνημεῖα. Στὶς Ἐνωμένες Πολιτεῖες, χώρα νέα, στερημένη ἀπὸ μακραίωνη ἱστορία, καθιερώνεται ἡ ἐντατικὴ προστασία τῶν προσφάτων ἱστορικῶν δοκουμένων καὶ τῶν φυσικῶν μνημείων σὰν ἀνάγκη δημιουργίας ἱστορικῆς συνείδησης.

Τὸ δεύτερο σημεῖο εἶναι πὼς ἡ Χώρα μας, πλούσια σὲ μνημεῖα ποὺ ἰδιαίτερα καλύπτουν καὶ ἐκφράζουν τὸν Εὐρωπαϊκὸ καὶ πλατύτερης ἀκόμη ἐπιρροῆς πολιτισμὸ, ἔρχεται πρώτη στὴν σειρά τῶν σπιλώσεων καὶ καταστροφῶν. Ἀρκεῖ μόνο νὰ χαρακτηρίσουμε τὴν μετατροπὴ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Ἀρχαιολογικοῦ χώρου καὶ τοπίου στὴν παρούσα κατάσταση ἀνατροπῆς τῆς κλίμακός του, τὴν καταστροφὴ τειχῶν, τὶς ἀναστατώσεις, χωρὶς μέθοδο, τῶν ἱστορικῶν τεκμηρίων, ἱστορικῶν χώρων, ναῶν κ.λ. Ἡ καταστροφὴ ὑπῆρξε συνεχῆς καὶ συνεχίζεται. Καὶ πὼς θὰ μπορούσαμε νὰ δικαιολογήσουμε, μεταξὺ τόσων ἄλλων, τὴν συντελούμενη καταστροφὴ τῆς Πεντέλης, τοῦ θαυμάσιου αὐτοῦ Ἀττικοῦ Ἀετώματος, τὴν μεταβολὴ τοῦ Ἰλισσοῦ, τοῦ ἱεροῦ χώρου τῶν ναῶν καὶ τῶν φιλοσόφων, σὲ ὑπόνομο, τὴν ἴδρυση σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν Περὶβολο τῶν Ναῶν τοῦ Σουνίου μεγάλου ξενοδοχείου, τὴν καταστροφὴ τῶν τειχῶν καὶ τῆς ἀγορᾶς τοῦ Ἱπποδάμου στὸν Πειραιᾶ καὶ τόσων ἄλλων φανερῶν καὶ ἀπόκρυφων καταστροφῶν. Τὴν ἴδια τύχη εἶχε καὶ ἡ Θεσσαλονίκη. Ὅσο γιὰ τὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸν χώρον, οἱ συνθήκες τῆς ζωῆς καὶ οἱ συχνὲς ἀντιξοότητες δὲν ἀποτελοῦν πλήρη δικαιολογία γιὰ τὶς τόσες ἀδιεκρίσιες, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες ἡ συνεχιζόμενη καταστροφὴ τοῦ τοπίου τῶν Δελφῶν δὲν εἶναι ἡ μικρότερη.

Ἡ σχετικὴ ἐπέκτασή μου στὸ θέμα αὐτὸ ὀφείλεται στὸ ὅτι εἶναι ἴσως ἓνα ἀπὸ τὰ πολεοδομικὰ θέματα στὰ ὁποῖα οἱ δυνατότητες τῆς πολεοδομίας νὰ ἐπέμβῃ ὡς συντηρητικὴ εἶναι ἀποτελεσματικὴ, καὶ ἀπέβῃ ἐπιτυχῆς καὶ ὅταν ἀκόμη εἰς τοὺς τομεῖς τῆς λειτουργικῆς ὀργανώσεως δὲν ὑπῆρξαν σημαντικὲς μεταβολές.

Ὁ χαρακτήρας τῶν πολεοδομικῶν σχεδίων καὶ οἱ βασικὲς λειτουργίες τους.

Οἱ σύγχρονες ἀντιλήψεις γιὰ τὴν δημιουργία ἐνὸς πολεοδομικοῦ προγράμματος τείνουν κυρίως στὴν ἀπαιτήση νὰ ἐπιβεβαιωθῇ ὁ χαρακτήρας του καὶ νὰ ἀναπτυχθοῦν σὲ ἐξαρτημένη σχέση ἀλλὰ καὶ ἰκανὴ μορφή οἱ βασικὲς του λειτουργίες. Ὁ χαρακτήρας μιᾶς πόλης ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν οικονομικὴ θέση ποῦ γεωγραφικὰ καὶ προγραμματικὰ εὐλογα κατέχει στὴν οικονομικὴ ἀνάπτυξη τοῦ χώρου, δεσμεύεται ὅμως ἐν μέρει μὲ τὴν ὑπάρχουσα μορφή του καὶ ἀπὸ αὐτὴν πρέπει νὰ χειραφετηθῇ κρατώντας μόνο τὰ χρήσιμα στοιχεῖα. Δηλαδή μιὰ πόλη εἶναι ἕνας οικονομικὸς κρίκος στὴν δικτυωτὴ ὀργάνωση τῆς χώρας καὶ μόνο μὲ βάση τὴν ἐν δυνάμει οικονομικὴ του θέση μπορεῖ νὰ πολεοδομηθῆται.

Μιὰ πόλη βιομηχανικὴ, ἕνα κέντρο μεταφορῶν, μιὰ πόλη ἐμπορικὴ, ἕνα πνευματικὸ ἢ διοικητικὸ κέντρο θὰ ἐκφραστοῦν ἀπὸ ἕνα πολεοδομικὸ σχέδιο ὀρθολογισμένης ἐσωτερικῆς ὀργάνωσης καὶ ἐξωτερικῆς σύνδεσης μὲ τὶς ἄλλες πόλεις μέσω τῆς ὑπαίθρου ὅπου ἀναπτύσσεται πάλι εὐλογα ἡ ἀγροτικὴ παραγωγή καὶ οἱ συγχρονισμένες ἀγροτικὲς κοινότητες.

Σὲ κάθε περίπτωση οἱ βασικὲς λειτουργίες εἶναι οἱ ἴδιες : α) ἐργασία, β) κατοικία, γ) κυκλοφορία (ἐμπορευμάτων καὶ ἀνθρώπων) καὶ δ) ψυχαγωγία (σωματικὴ καὶ πνευματικὴ).

Τὸ ἔργο τοῦ Πολεοδόμου δὲν καθορίζεται μὲ τὴν ἴδια ἀπλότητα ποῦ περιγράφουμε τὶς λειτουργίες αὐτές. Οἱ σωστὲς σχέσεις καὶ ἀναλογίες κατοχυρώνονται ὄχι μόνο ἀπὸ μιὰ στιγμιαία ἄρμονία, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία τῶν προβλέψεων δηλαδή τῶν ἐν δυνάμει προγραμμάτων. Ὁ σαφὴς αὐτὸς χαρακτήρας οἰκονομοτεχνικοῦ περιεχομένου, τῆς σύγχρονης πολεοδομίας, κατέστησε τὸ πολεοδομικὸ σχέδιο, ἀσχέτως μεγέθους τοῦ μελετωμένου οἰκισμού, μορφή αὐστηρῶς ἐξαρτημένη ἀπὸ τὴν ὀργάνωση τῆς περιοχῆς. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ καθιερώθηκαν στὶς περισσότερες ἀναπτυγμένες χώρες περιφερειακὰ σχέδια, σὰν σχέδια—νόμοι ἐθνικῆς σημασίας.

Περιφερειακὰ σχέδια - Ἐθνικὴ πολεοδομία

Ἡ διαδικασία γιὰ τὴν μελέτη σὲ διάφορα στάδια τοῦ Περιφερειακοῦ σχεδίου δὲν διαφέρει στὴν διατύπωσή της ἀπὸ τοῦ πολεοδομικοῦ σχεδίου ἐνὸς οἰκισμού. Στὴν ἐπεξεργασία μετέχουν ὅλοι οἱ ἐνδιαφερόμενοι ὀργανισμοὶ καὶ φυσικὰ ἐκπροσωποῦνται συλλογικὰ ἢ ἀτομικὰ καὶ ἰδιωτικὰ συμφέροντα ἢ ἀντιλήψεις. Σὰς ἀναφέρω τὴν σημασία τῶν ἀναλύσεων, στατιστικῶν ἐρευνῶν, οἰκονομικῶν καὶ τεχνικῶν μελετῶν γιὰ μιὰ οὐσιαστικὴ προεργασία. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ τῆς κοινῆς ἀνάπτυξης πολλὰ φορὲς δὲν ἀφορᾷ μόνο γεωγραφικὰ κοινὰ ὅρια, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἐφαρμοσθῇ μὲ βάση μιὰν ἄλλη ἐνότητα, ἐνότητα κοινῶν σκοπῶν ἢ κοινῶν οἰκονομικῶν δεδομένων (π.χ. σχέδιο ὀργάνωσης δικτύου λουτροπόλεων ἢ κέντρων σιδηροβιομηχανίας κ.λ.).

*Άμεση συνέπεια στην τεχνικοοικονομική αυτή πραγματικότητα της σύγχρονης οικονομίας είναι η δημιουργία νομοθεσίας για την εξάρτηση όλων των περιφερειακών πολεοδομικών πλάνων από το *έθνικὸ πολεοδομικὸ πλάνο*.

Τὴν ἀνάγκη τοῦ συντονισμοῦ τῶν πολεοδομικῶν πλάνων, τῶν διαφόρων τύπων οἰκισμῶν ὅσο καὶ τῶν περιφερειακῶν πλάνων, τὴν δημιούργησε τὸ ἴδιο τοῦτο τὸ πρόβλημα, εἴτε θεωρητικὰ ἐρευνᾶται, εἴτε στὴν πρακτικὴ του ἐφαρμογῇ. Ἡ ἔλλειψη συντονισμοῦ ἢ συναγωνισμοὶ ἀνάπτυξης μεταξύ περιοχῶν ἢ οἰκισμῶν, ἔδιναν τόσο δυσάρεστα ἀποτελέσματα, ὥστε ἡ δημιουργία ἐποπτείας σὲ ἐθνικὴ κλίμακα ὑπῆρξε ἡ ἀπαραίτητη βάση κάθε περαιτέρω πολεοδομικῆς ἐργασίας.

Τὸ Γερμανικὸ Κράτος, μὲ διάταγμα, ἰδρύει τὴν 26-6-1935 τὴν «Κρατικὴ Ὑπηρεσία γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ Χώρου». Ἡ Ὁλλανδία τὸ 1941 νομοθετεῖ τὸ «Ἐθνικὸ Πλάνο». Ἡ Ἑλβετία ἀπὸ τοῦ 1937 ἰδρύει τὴν «Ἐπιτροπὴ ὀργανώσεως τοῦ Ἐθνικοῦ Χώρου», τὸ 1941-1943 συμπληρώνει τὴν νομοθεσία της γιὰ τὴν «ὀργάνωση τοῦ Ἐθνικοῦ Πλάνου». Στὴν Ἀγγλία τὸ 1943 ἰδρύεται Ὑπουργεῖο ἀρμόδιο νὰ ἐξασφαλίσαι τὸν συντονισμό καὶ τὸ συνεχὲς στὴν οἰκιστικὴ ὀργάνωση. Τὸ 1947 ἕνας νέος νόμος ὀλοκληρώνει τὸ κεντρικὸ ἐποπτικὸ σύστημα ἐπὶ τῶν πολεοδομικῶν σχεδίων ποὺ ἐκπονοῦν οἱ τοπικὲς διοικήσεις. Στὴ Γαλλία τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1940 ἰδρύεται «Ὑφυπουργεῖο Ἀνοικοδομήσεως» καὶ τὸ 1943 μιὰ κωδικοποίηση τῆς νομοθεσίας ποὺ ἀφοροῦσε τὰ περιφερειακὰ πολεοδομικὰ πλάνα καθορίζει τὴν προτεραιότητα τῶν περιφερειακῶν πλάνων ἐπὶ τῶν πολεοδομικῶν πλάνων τῶν οἰκισμῶν καὶ πόλεων. Ἐν τούτοις στὴν Γαλλία ἐθνικὸ πολεοδομικὸ πλάνο δὲν ἐφημέροσθη παρὰ μόνο σὰν θεωρητικὸ συντονιστικὸ πρόβλημα ἢ σὰν ἐνιαία πολεοδομικὴ πολιτικὴ ποὺ ἀφοροῦσε ἕνα μέρος μόνον τῶν προβλημάτων, ὅπως ἡ ὀργάνωση τῆς βιομηχανικῆς ἀποσυμφόρησης, ἡ πολιτικὴ τῆς λαϊκῆς κατοικίας κ.λ.

Στὶς Ἐνωμένες Πολιτεῖες τὸ μεγάλο καὶ ἐπιτυχὲς πείραμα τῆς κοιλάδας τὴν Τέννεση παρ' ὅλη τὴν ἀπαιτηθεῖσα σύμπραξη 7 κρατῶν εἰς τῶν ὁποίων τὴν κυριαρχία ὑπῆγετο ὁ χῶρος τῆς κοιλάδας, ἐν τούτοις δὲν ξεπερνᾶ τὸ νόημα μιᾶς τολμηρῆς περιφερειακῆς ἀξιοποιήσεως.

Τὰ παραδείγματα γιὰ τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπιβολὴ τῆς ἐννοίας *Ἀναδιάρθρωση τοῦ Πολεοδομικοῦ Χώρου* σὲ ἐθνικὴ κλίμακα θὰ τὰ συναντήσουμε σὲ πολλὰς ἀκόμη χῶρες μὲ τὸ αὐτὸ σχηματικὸ καὶ χρονικὸ περιγρᾶμμα.

Τὰ δεκαπέντε χρόνια ποὺ μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τὸν πόλεμο, δημιούργησαν τὴν εὐκαιρία στοὺς πολεοδόμους (στὴν εὐρύτερη ἔννοια) καὶ τὶς Κρατικὲς Διοικήσεις νὰ προχωρήσουν ὄχι μόνο στοὺς τομεῖς τῶν ἐρευνῶν καὶ ἀναλύσεων, ἀλλὰ καὶ νὰ πειραμάτισθουν σὲ διάφορες μεθόδους γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ νόμων καὶ σχεδίων (ἐθνικὰ δίκτυα, ἀποσυμφορήσεις βιομηχανικῶν περιοχῶν, οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη καθυστερημένων περιοχῶν, δημογραφικὴ ἀναδιάρθρωση, λαϊκὴ κατοικία).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Ὁ Τεχνικός πολιτισμὸς δὲν ἔχει περάσει τὴν φάση τῶν μεγάλων τοῦ προβλημάτων καὶ τῶν μεγάλων τοῦ ἀντιφάσεων. Ἡ μετατροπὴ τοῦ χωρικοῦ σὲ ἀνθρακωρῦχο, σὲ μεταλλουργό, σὲ οἰκοδόμο, εἶναι ἡ μόνη ἀλλαγὴ γιὰ τὶς μεγάλες μάζες. Παράλληλα, ἡ τεράστια συσσώρευση πληθυσμοῦ στὶς μεγαλοπόλεις, οἱ νέες συνθήκες κακῆς κατοικίας (ἀρκεῖ ἡ ἔλλειψη ἐπαρκoῦς ἡλιασμοῦ καὶ ἀερισμοῦ γιὰ νὰ ὀνομασθοῦν τρῶγλες), ἡ δημιουργία προβλημάτων κυκλοφορίας, φωτισμοῦ, θορύβου, ρυθμοῦ ζωῆς, ὄχι μόνο ἀπορροφοῦν ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἀπειλοῦν μὲ βαθύτερες καὶ ὀργανικώτερες καταστροφές, λόγω ἀλλοιώσεων, κοπώσεων καὶ ἀγχοῦς, τὸ ἀνθρώπινο γένος. Αὐξάνεται τὸ μέγεθος τῶν δυσκολιῶν γιὰ τὴν διατήρηση τῶν μνημείων, τοῦ πρασίνου, τῶν ἐλευθέρων χώρων, τοῦ ἀναγκαίου διαστήματος. Ἐξ ἄλλου, οἱ ἀπροσδόκητες καὶ ἀνεξέλεγκτες ἐμφανίσεις ὑπεραξιών καὶ ἡ κερδοσκοπικὴ ὑστερία στὶς πολεοδομικὲς καὶ οἰκοδομικὲς πράξεις, ἡ ἀνιση ἀνάπτυξη τῶν περιοχῶν, ἀποτελοῦν ἀποδείξεις γιὰ τὴν ἀνωριμότητα τοῦ λεγομένου τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, δηλαδή τὴν μὴ ἔνταξη τῶν ἐπιτευγμάτων του στὴν κοινωνικὴ ὀργάνωση.

Δὲν μπορούμε νὰ ἀγνοήσουμε τὰ θετικὰ ἀποτελέσματα. Ἀξιοποίηση καὶ οἰκηση μεγάλων περιοχῶν, δημιουργία νέων πόλεων, νέων πρωτεύουσῶν (γιὰ νὰ ἀναφέρουμε μόνο τὶς τελευταῖες Chandigarh πρωτεύουσα τοῦ Punjab στὶς Ἰνδίες, πόλη ἐξ ὀλοκλήρου νέα γιὰ 500 χιλ. κατοίκους, ἔργο τοῦ Le Corbusier ἐξαιρετικῆς σημασίας, καὶ Brazilia πρωτεύουσα τῆς Βραζιλίας ὑποδειγματικὴ πολεοδομικὴ ἐπιχείρηση καὶ ἐνδιαφέρουσα δημιουργία κ.λ.π.). Ἐξ ἄλλου, εἶναι ἀξιόλογη ἡ δημιουργία σημαντικῶν ἐθνικῶν ὁδικῶν, σιδηροδρομικῶν καὶ ἀεροπορικῶν δικτύων. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως αὐτὰ εἶναι περιωρισμένα καὶ ἀνεπαρκῆ. Τὰ προβλήματα τῶν πόλεων στὴν γενικότητά τους παραμένουν σοβαρὰ καὶ ἐπικίνδυνα, δείκτης καὶ αἴτιο μιᾶς πτώσης τῶν κοινωνικῶν δυνατοτήτων καὶ τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἀξιῶν ἄσχετα βέβαια ἀπὸ τὴν κατασπατάλιση τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ.

Μιὰ νέα Γεωγραφία τῶν πόλεων καὶ νέες μορφές οἰκισμῶν

Μιὰ «Νέα Γεωγραφία τῶν πόλεων» προετοιμάζεται κάτω ἀπὸ τὶς ἀμείλικτες ἱστορικὲς κινητήριες δυνάμεις, τὴν *τεχνικὴ πρόοδο* καὶ τὴν *κοινωνικὴ εξέλιξη*. Ὅταν λέμε *Νέα Γεωγραφία* πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζουμε τὴν εἰκόνα ἐνὸς κόσμου τέλεια διαφορετικοῦ ἀπὸ τὴν ἄποψη τόσο τῆς Πανηπειρωτικῆς γῆινης γεωγραφικῆς μορφῆς ὅσο καὶ τῆς ὑφῆς τῶν πολεοδομικῶν ἰσῶν σὲ ἐθνικὲς καὶ περιφερειακὲς κλίμακες. Αὐτὴν τὴν μεγάλη ἀλλαγὴ τὴν ζοῦμε ἤδη, ὅπως συχνὰ σημείωσα στὴν σύντομη αὐτὴ εἰκόνα, μὰ καὶ σωστὰ ἡ Ἱστορικὴ αὐτὴ περίοδος τῆς Μέλλουσας Ἀνθρωπότητος δὲν θὰ ἀρχίσει ἀπὸ τὸ «αὐθαίρετο προφητικὸ αὔριο»· συνυπάρχει στὸ πρόσφατο χθές, στὸ σήμερον, στὸ αὔριο—ἀπλῶς εἶναι ἡ ἔκφραση συγκεκριμένων ἐξελίξεων.

Πῶς νὰ μὴ προβλέπουμε μιὰ νέα παγκόσμια γεωγραφία ὅταν μόνο στὴν Ρωσσία νέα τεχνητὰ ποτάμια ἀυλακώνουν τὶς στέππες, γεννοῦν ὁάσεις ὅπου λαοί, μέσα ἀπὸ χιλιόχρονης παραδόσεις πλάνητες, χτίζουν καὶ κατοί-

κοῦν νέες πολιτείες (Σταλιναμπάντ, Φροϋντζε, Νουκούς, Ἐλίστα πρωτεύουσες τῶν Ταυτζίκων, Κιργίζων, Καλπάκων, Καλμούκων), γιὰ νὰ μιλήσουμε γιὰ λιγώτερο γνωστὲς δημιουργίες ἀπὸ τὶς πόλεις Στάλινγκραδ, Μαγνιτογκόρσ κ.ά. Ἄλλο θαῦμα τῆς νέας Γεωγραφίας τῶν πόλεων τὸ Ἰσραήλ ἀποτελεῖ ἀκόμη ἓνα συντριπτικὸ παράδειγμα ἠθελημένης μεταβολῆς ποὺ δημιουργήθηκε σὲ λιγώτερο ἀπὸ δύο δεκαετίες. Μεγάλες ἀλλαγές θὰ προκύψουν ὅταν τὰ μεγάλα τεχνικὰ μέσα καὶ ἡ συνεργασία τῶν λαῶν θὰ ἐπιτρέψουν ἀφ' ἐνὸς τὴν μεταβολὴ τῶν κλιματικῶν συνθηκῶν στὶς πολιτικὲς περιοχές καὶ γενικὰ τὸν ἔλεγχο τῆς θερμοκρασίας, τῆς ὑγρασίας, τῆς βροχῆς· ἡ μετατροπὴ τῶν ἐρήμων τῆς Σαχάρας καὶ ἡ ἔνταξή τους στοὺς γόνιμους καὶ κατοικημένους χώρους ὅπως ἤδη τόσες ἐρημες περιοχές τῆς Σιβηρίας θὰ εἶναι αἰτίες γιὰ τὴν δημιουργία ἄλλων χωρῶν, ἄλλων πόλεων.

Τὴν Νέα Γεωγραφία τῶν πόλεων, ποὺ τὴν παρακολουθήσαμε καταπληκτικὰ ἰσχυρὴ μὲ μόνη τὴν ἴδρυση τῆς Ἀμερικανικῆς Συμπολιτείας ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα, πόσο συντριπτικὰ ὀλοκληρωτικὴ τὴν προοιωνίζει ἡ ὀλοκληρούμενη χειραφέτηση τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς, τῶν ὁποίων ἐκπρόσωποι συμμετέχουν πλέον σὲ ὅλους τοὺς διεθνεῖς πολιτικούς καὶ οικονομικούς ὀργανισμούς. Πολλὲς ἑκατοντάδες ἑκατομμυρίων νέων ἐλευθέρων πολιτῶν θὰ κτίσουν καὶ θὰ κατοικήσουν νέους οἰκισμούς, νέες πόλεις.

Πόλεις κάτω τῶν 250.000 κατοίκων

Ὅλες οἱ προσπάθειες γιὰ τὴν ἀποσυμφόρηση τῶν μεγάλων μητροπόλεων ἀπέτυχαν. Οὔτε οἱ πόλεις-δορυφόροι, οὔτε τὸ δίκτυο τῶν κηπουπόλεων ἐπέτυχαν νὰ δώσουν ἀνεση καὶ ὀριστικὴ λύση στὴν ἀσφυκτικὴ πλαδαρότητα τῶν σημερινῶν πόλεων. Μιὰ σειρά ἀπὸ ἐρευνες ἀπέδειξε τὸ ἀδύνατο νὰ διατηρηθῆ σὲ μιὰ σύγχρονη πόλη ἡ λειτουργικὴ σύνθεση καὶ ὁ ἔλεγχος, ὅταν αὐτὴ ξεπερνάει ἓνα εὐλογο καὶ καθοριζόμενο ἀπὸ τὶς εἰδικὲς συνθήκες μέγεθος. Ἐξ ἄλλου, τὰ ἔξοδα συντηρήσεως καὶ λειτουργίας μιᾶς δημοτικῆς ὀργάνωσης ἀνεβαίνουν μὲ γεωμετρικὴ σχεδὸν πρόοδο γιὰ τὴν πάνω ἀπὸ τὸ εὐλογο μέγεθος ἀριθμητικὴ πρόοδο ἀναπτύξεως. Δηλαδή οἱ πόλεις τοῦ μέλλοντος πρέπει νὰ ἔχουν αὐστηρῶς περιορισμένο μέγεθος καὶ ἀριθμὸ κατοίκων, μὲ καθαρὴ ἀντίθεση ἀπὸ τὸν γιγαντισμὸ τῶν σημερινῶν πόλεων. Μὲ τὶς σημερινὲς ἀπόψεις τῶν πολεοδόμων, ὁ ἀριθμὸς τῶν 250.000 κατοίκων φέρεται σὰν ἓνα «μέγιστο», ἀλλὰ πόλεις τῶν 100.000 καὶ 50.000 κατοίκων θὰ θεωρηθοῦν τελικὰ σὰν ὀργανικὰ πιὸ ἄρτιες γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ **πολεοδομικοῦ πολιτισμοῦ** ποὺ ἴσως, ἂν ἡ ἀνθρωπότητα βρῆ τὸν ἄρμονικὸ της προορισμὸ, θὰ ξεπεράσουν κάθε προηγούμενο σὲ **μορφὴ καὶ περιεχόμενο**.

Τελειώνοντας τὴν σύντομη αὐτὴ ἀνάλυση τῆς πολεοδομικῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν μεγάλων προβλημάτων τῶν πόλεων, ἀφήνω σὲ ἴση μοῖρα τὴν ἀπισιοδοξία καὶ τὴν αἰσιοδοξία.

Στὶς ἀέναιες προσπάθειες αὐτῶν ποὺ ἀγαποῦν καὶ ὑπερασπίζονται τὴν κοινωνία καὶ τὶς πόλεις, τῶν ἀληθικῶν πολεοδόμων, ἀλλὰ καὶ στὴν πορεία τῶν ἰδίων τῶν κοινωνιῶν ἀπόκειται ἡ μέλλουσα μορφὴ τοῦ πολεοδομικοῦ δικτύου πάνω στὴ γῆ.